

Актуальні проблеми психології

УДК 159.942.52

І.В. Сингаївська
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології,
Університет економіки та права «КРОК»

В.В. Серединська
магістр за спеціальністю «Психологія»,
Університет економіки та права «КРОК»

Психологічний аналіз феномена ностальгії

У статті обґрунтовано актуальність дослідження феномена ностальгії. Здійснено аналіз виникнення терміна «ностальгія» та дослідженості феномена ностальгії у психологічній науці. Узагальнено підходи до класифікації видів ностальгії. Визначено перспективи подальшого теоретичного та емпіричного дослідження, зокрема необхідність аналізу функцій, які виконує переживання ностальгії.

Ключові слова: ностальгія; універсальна емоція, негативна емоція, позитивна емоція; туга за домом; патологічний стан; відновлювальна, рефлексивна, індивідуальна, соціальна, часова, просторова ностальгія.

И.В. Сингаевская
кандидат психологических наук, доцент,
заведующая кафедры психологии,
Университет экономики и права «КРОК»

В.В. Серединская
магистр по специальности «Психология»,
Университет экономики и права «КРОК»

Психологический анализ феномена ностальгии

В статье обоснована актуальность исследования феномена ностальгии. Осуществлен анализ возникновения термина «ностальгия», а также исследованности феномена ностальгии в психологической науке. Обобщены подходы к классификации видов ностальгии. Определены перспективы дальнейшего теоретического и эмпирического исследования, в частности необходимость анализа функций, которые выполняет переживание ностальгии.

Ключевые слова: ностальгия; универсальная эмоция, негативная эмоция, позитивная эмоция; тоска по дому; патологическое состояние; восстанавливающая, рефлексивная, индивидуальная, социальная, временная, пространственная ностальгия.

I. Syngaivska
PhD (Psychological sciences), Associate Professor,
Head of the Department of Psychology,
“KROK” University

V. Serebinska
Master of Psychology,
“KROK” University

Psychological analysis of nostalgia phenomenon

The article under review substantiates the nostalgia phenomenon relevance of study. The author provides analysis of how the term “nostalgia” emerged, as well as looks into the research of nostalgia phenomenon in psychological science. Approaches to classification of nostalgia types are generalized. Further theoretical and empirical perspectives of nostalgia research, namely the analysis of its functions, are defined.

Key words: *nostalgia; universal emotion, negative emotion, positive emotion; yearning for home; pathological condition; restorative, reflective, individual, social, temporal, and geographical nostalgia.*

Постановка проблеми

У XXI столітті мільйони людей виявляються відірваними від місць, у яких вони народилися, з власної чи чужої волі живучи на чужині. Такі життєві обставини призводять до того, що емігранти переживають ностальгію. Ностальгія викликана змінами в економічній та соціально-політичній ситуації у світі, а також такими явищами, як масова імміграція, переселення біженців із зон військових конфліктів, втрата людиною культурної та національної ідентичності, звичного їй соціального статусу.

Дослідження феномена ностальгії відбувається на перетині багатьох наук – історії, соціальної антропології, етнології, медицини, психології, фольклористики тощо. У період глобалізації та підвищеної міграції населення, спричинених політичними та економічними кризами, тема психології ностальгії є актуальною як із соціологічного, історичного, культурного, так і психологічного поглядів.

Ностальгія – це психологічний феномен, якому важко дати однозначне визначення. Це маловивчене людське переживання. Різноманітні опубліковані матеріали широкого спектра галузей знань, від досліджень у сфері споживання і спорту

до клінічної психології, психоаналізу, філософії та соціології, дають дещо відмінні визначення цього психічного стану. Одні вчені стверджують, що ностальгія – це психіатричне захворювання, що додає меланхолійних емоцій до спогадів, які людина може вважати за щасливі, інші ж вважають, що почуття ностальгії робить настрій людини позитивнішим, а ностальгія сприяє відновленню сенсу життя, допомагає людині осмислити своє минуле та досягти внутрішньої цілісності.

Переживання ностальгії тією чи іншою мірою знайомі всім. У ситуаціях, коли теперішнє пов'язане з безліччю труднощів, а майбутнє – невідоме, людина спирається, зокрема, на власне минуле, знаходячи в ньому стабільність, шкодуючи, що це минуле – позаду.

Розуміння феномена переживання ностальгії, психології ностальгії, причин її виникнення та функцій дасть змогу психологам та психотерапевтам надавати якісну психологічну допомогу особистості у подоланні негативних почуттів, пов'язаних із переживанням ностальгії, відокремити міфічне уявлення людини про своє минуле та відкрити їй можливість нового ставлення до нього, осмислити свою тугу та пригніченість та наповнити їх розумінням та сенсом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Варто зазначити, що у вітчизняній психології відсутні розроблені концепції переживання ностальгії або ж автобіографічної пам'яті, до області якої відносять ностальгію. Для теоретичного дослідження феномена переживання ностальгії в українських та російських джерелах ми вивчали наукові праці А. Фенько, Є. Новікова, В. Нуркової, Ф. Василюка тощо. Повніше феномен переживання ностальгії досліджено зарубіжними авторами, зокрема такими, як К. Рутледж, Т. Вайльдшут, С. Седікідес, Дж. Арндт, В.-В. Чунг, А. Абейта, І. Чу, К. Батчо, В. Хавлена, С. Холак, Х. Каплан, Ф. Дейвіс, Н. Фодор, М. Джекобі, Р. Харпер, М. Болудін, М. Ландау, Б. Штерн, С. Бойм, Дж. Юл, М. Пруст, П. Ріквор, К. Ясперс тощо.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Існує очевидне протиріччя між актуальністю теоретичних та емпіричних досліджень феномена ностальгії та відсутністю розроблених психологічних концепцій вивчення природи цього феномена як психологічного явища. Аналіз наукових праць з проблеми ностальгії показав, що в науковій літературі, в тому числі психологічній, практично немає цілісних досліджень, присвячених психології ностальгії. На даному етапі констатуємо відсутність розроблених психологічних концепцій феномена психології ностальгії у вітчизняному науковому просторі.

Формулювання цілей статті

Мета статті – здійснити психологічний аналіз феномена ностальгії, а також спробу класифікації різновидів цього феномена, описати види ностальгії.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ностальгія – це універсальний досвід: він стосується всіх людей, незалежно від їхнього віку, статі, соціального класу, етнічної приналежності або приналежності до інших соціальних груп. Ностальгія – це

суб'єктивна емоція, яка передбачає повторне проживання минулого і зокрема подій, які поєднують у собі важливі, проте закінчені, стосунки та зв'язки з родиною, країною проживання, у соціумі тощо. Незважаючи на гірко-солодке забарвлення цього переживання, ностальгія переважно носить позитивний характер. Крім цього, ностальгія може бути викликана зовнішніми загрозами, такими як смерть коханої людини, проблемами зі здоров'ям, розривом стосунків, втратою прибутку чи батьківщини, або ж проявляється як реакція на некомфортний психологічний стан людини (наприклад, сум, самотність, занепокоєність і відчуженість); хоча ностальгія також може ініціюватися випадковими стимулами (наприклад, старими фотокартками, листами або піснями).

Об'єктом ностальгії можуть виступати покоління людей, культура сама по собі, незалежна від людей, історичний період ув межах культури, організація тощо. Ностальгія нами розглядається як емоція, основою якої є індивідуальний досвід. Цей індивідуальний досвід може включати конкретний епізод у житті людини, саму людину, місце, настрої або ж запахи.

Термін «ностальгія» був створений швейцарським лікарем Йоганесом Гофером (Хофером), хоча посилання на цей феномен можна віднайти в роботах Гіппократа, Сезара, а також у Біблії. З самого початку поняття ностальгії означало медичну або неврологічну хворобу. Гофер вивчав поведінкові симптоми у швейцарських найманців, які воювали за різних європейських правителів у віддалених землях. Характерні симптоми хворих на ностальгію включали в себе емоційну лабільність (від пригніченості до нападів плачу), відмову від прийому їжі та спроби накласти на себе руки. В пошуках фізіологічних і невроанатомічних пояснень цього захворювання Гофер припустив, що найманці страждали на ностальгію або тугу за домом – «захворювання мозку, викликане особливо демонічними причинами» [18].

Розповіді емігрантів – це найкращі ностальгічні розповіді, і не тільки тому, що вони страждають на ностальгію, а й

тому, що вони її переживають. Поняття ностальгії як переживання, завдяки психодинамічній традиції, дожило до середини ХХ століття [24]. Ностальгію називали «психозом імігранта» [14], «мономаніакальним нав'язливим психічним станом, який спричинює сильне відчуття нещастя», який виникав з підсвідомого прагнення повернутися до стану плоду, і «психічно репресивним нав'язливим розладом» [13]. Х. Каплан розглядав ностальгію як різновид депресії [20], а П. Кастельнуово-Тедеско називав її «регресивним проявом, тісно пов'язаним із втратою, горем, незавершеним оплакуванням і, зрештою, депресією» [11, с. 110].

Єдиної та остаточної класифікації поняття ностальгії на даний час не існує. Різні дослідники кваліфікують ностальгію як: негативну емоцію, позитивну емоцію, тугу за домом, патологічний стан, відновлювальну, рефлексивну, індивідуальну, соціальну, часову, просторову.

Дослідники і теоретики К. Батчо, В. Хавлена, С. Холак, К. Седікідес зі співавторами, Т. Вайльдшут зі співавторами одноставно розглядають ностальгію як *універсальну емоцію* [6; 15; 23]. «Не існує жодної людини, яка свого часу не пережила ностальгії», – говорить Каплан [20, с. 465], хоча схильність до переживання ностальгії й обумовлюється різницею в темпераменті і рисах особистості, як вважають К. Батчо та М. Холбрук [8; 19]. Коли мова заходить про більш деталізовану класифікацію, то серед науковців продовжує точитися суперечка; наприклад, дихотомія базової і не базової емоції, до якої відноситься ностальгія, досі не визначена (вона також відома як категоризація первинних і вторинних емоцій). Як пояснюють І. Судрі, К. Лемонж, Д. Маленво, С. Сонсолі і П. Бонфіс, первинна (або проста) емоція – це емоція, яка супроводжується виразом обличчя або жестами незалежно від етнічного або соціального підґрунтя людини [25]. Вторинні (або змішані) емоції формуються поєднанням декількох первинних емоцій у дещо складніші. І. Судрі зі співавторами та К. Седікідес зі співавторами описують ностальгію як

складну емоцію, визначаючи ностальгію як тугу за ідеалізованим минулим або тугу за чимось, що відоме як маскувальні спогади в психоаналітичному дослідженні, і що являє собою спогади, які не відображають істини, замість того, щоб поєднувати в собі багато різних спогадів, переплетених в один-єдиний спогад, в якому всі негативні елементи відсіюються [23]. Це підтверджується психоаналітичними методами, «під час аналізу невротичного переносу найдавніші спогади пацієнтів зазнають змін і поділяються на багато складових, які становлять собою окремі спогади дитинства», згідно з А. Хірш [17, с. 391]. На відміну від маскувальних спогадів, ностальгія – це поєднання спогадів, яке формує сильний емоційний стан, вважає А. Хірш [17].

Як *негативну емоцію* ностальгію розглядали дослідники Г. Роузен та

Р. Пітерс. Г. Роузен описує ностальгію як «психопатологічний стан, який уражає осіб, які втратили своє коріння, чий соціальні зв'язки роздрібнені, які ізольовані і почуваються повністю розбитими й чужими» [22, с. 340]. Р. Пітерс говорить, що ностальгія – це «сум, який не минає, і бажання всеосяжної пристрасті, яка постійно дає про себе знати й чинить глибинний вплив на спроби індивіда пристосуватися до наявних обставин» [21, с. 135]. Навіть якщо відбувається відхід від туги за домом, поняття ностальгії як значущого чинника меланхолії і досі підтримується Д. Волканом і Р. Пітерсом, які працюють в галузі психодинамічної психології [26]. Йти шляхом ностальгії означає йти шляхом суму. Усвідомлення того, що минуле безповоротно втрачене, може бути лише одним, значною мірою негативним прозрінням, згідно з Дж. Бесту та Р. Нельсону [9].

Д. Верман визначив, що ностальгія – це «скорботне задоволення, веселощі з відтінком суму» [27, с. 393]. Точаться суперечки щодо того, що воно солодке, тому що до початкового етапу воно було позитивним, і гірке, тому що тепер воно втрачене назавжди.

Дослідники Ф. Дейвіс та Х. Каплан вважають ностальгію *позитивною емоці-*

сю. Ф. Дейвіс назвав ностальгію «позитивно забарвленим воскресінням пережитого минулого», а також, істотно відрізняючись від ранніх спостерігачів ностальгії, Ф. Дейвіс зазначав, що «до ностальгічного почуття майже ніколи не домішуються ті відчуття, які ми часто вважаємо негативними, наприклад, нещастя, крах сподівань, розпач, ненависть...» [12, с. 18]. К. Батчо, Х. Каплан, а також В. Хавлена і С. Холак поділяють цей погляд, стверджуючи, що ностальгічна мрія – це шлях повторної насолоди початковим досвідом, сформованим емоційним, хоча й ідеалізованим минулим [7; 16; 20]. К. Батчо стверджує, що ностальгія «сприяє доброму психологічному почуванню, протидіючи відчуженості, і зміцнює спільноту» [8, с. 363], тоді як Х. Каплан говорить наступне: «Ностальгічні спогади також зберігають щось від «я» раннього дитинства, почуття палко коханої дитини» [20, с. 482]. В цьому сенсі ностальгія пом'якшує почуття втрати, слугуючи формою компенсаторного нарцисизму, тому що вона підвищує рівень самооцінки людини і зменшує її депресію, твердить Х. Каплан, і тому служить головним чином для формування позитивного почуття в особі, яка її переживає. Само собою очевидно, що роль ностальгії, яка полягає в підвищенні цінності об'єктів, подій або людей, відокремлює її від таких понять, як депресія і меланхолія, оскільки наслідки, спричинені цими станами, невизначені і негативні.

Навіть якщо ми виключимо раніше розглянуті бачення, сформульовані в ході ранніх академічних досліджень, то досі вважається, що ностальгія існує як в *патологічному*, так і нормальному стані. В пізнанні особи, яка страждає на патологічну ностальгію, бракує «прийняття» втраченого минулого, і, згідно з деякими авторами (Х. Каплан, В. Волкан) [20; 104], вважається, що гірко-солодка складова, яка зазвичай формується при ностальгічному досвіді, усувається. Однак проблема полягає в тому, що минуле може стати «занадто» ідеалізованим. Індивід натомість створює стани заперечення, що унеможлиблює його розвиток у майбутньому.

Д. Верман поділяє такі ж погляди, що ностальгія вибудовується неоднозначною грою пізнання і прив'язаності, а також що прийняття безповоротно втраченого минулого створює гірко-солодкий елемент, проте він стверджує, що в своїй патологічній формі ностальгія може замінювати собою оплакування [5; 104] і «неспроможність відокремити лібідо або видозмінити інстинктивні бажання» [5, с. 425].

Те, що одного разу вважалося скорботними почуттями щодо добрих старих днів, стає у своїх патологічних станах формуванням компромісу. Функція ностальгії може полягати у реалізації пригнічених бажань захистити его від неспокою. Цей вид ностальгії може створювати розмиті бачення, «усталені версії мужності, героїзму, фізичної краси, суперництва і щасливої розв'язки не дають індивіду вступати в реалістичну конфронтацію з життєвими конфліктами» [20, с. 469].

Патогенез «тяжкої форми» ностальгії полягає в тому, що спогади людини стають настільки приємними при їх обдумуванні, що вся енергія спрямовується на постійне повторення цих спогадів; це іноді може призводити до формування в окремих осіб системи віри в безсмертя [20].

Дослідниця С. Бойм розрізняє два основні типи ностальгії: *відновлювальну* і *рефлексивну* [10]. С. Бойм вважає, що відновлювальна ностальгія зосереджується на *nostos* (домі) і намагається відбудувати втрачений дім з глибин минулого. Рефлексивна ностальгія, своєю чергою, оперує *algia* (самим прагненням), а повернення додому відсуває на задній план – зі шкодуванням, іронічно, відчайдушно.

Відновлювальна ностальгія не розглядає себе як ностальгію, а скоріше як правду і традицію. Рефлексивна ностальгія спирається на неоднозначність людського прагнення і приналежності і не цурається суперечностей сучасності. Відновлювальна ностальгія захищає абсолютну істину, тоді як рефлексивна ностальгія ставить її під сумнів.

Відновлювальна ностальгія лежить в основі нещодавніх національних і релігійних відроджень. Вона поєднує в собі

дві головні лінії – повернення до витоків і змову. Відновлювальна ностальгія не дотримується жодної лінії, проте досліджує шляхи одномоментного заселення багатьох місць і сприйняття різних часових зон. Вона любить деталі, а не символи. В найліпшому випадку вона може становити собою етичне і креативне випробування, а не просто передумову меланхолії.

Риторика відновлювальної ностальгії не стосується «минулого», а скоріше універсальних цінностей, родини, природи, рідної землі, істини. Риторика рефлексивної ностальгії стосується висмикування часу поза межі часу, а також охоплення плинного теперішнього.

Відновлення означає повернення до початкового стану, до моменту, який передував втраті. Тоді як відновлювальна ностальгія повертає і відбудовує рідну землю з параноїдальною спрямованістю, рефлексивна ностальгія з такою ж пристрастю боїться повернення. Замість відтворення втраченого дому, рефлексивна ностальгія може сприяти творенню естетичної індивідуальності. Рефлексивна ностальгія пов'язана з минулим і індивідуальним часом, з невідворотністю минулого і людської конечності. Рефлексія означає нову гнучкість, не відновлення стану. І наголос тут ставиться не на відтворенні того, що сприймається як абсолютна істина, а на медитації щодо минулого і плину часу.

Ностальгія першого типу (відновлювальна ностальгія) тягнеться до колективних образних символів і надбань культури, які передаються з вуст в уста. Ностальгія другого типу (рефлексивна ностальгія) більш орієнтована на індивідуальні оповіді, які бережуть у собі деталі і пам'ятні знаки, і водночас постійно відсовує саме повернення додому на задній план. Відновлювальна ностальгія серйозно вважає себе мертвою. Рефлексивна ностальгія, з іншого боку, може бути іронічною і виявляти гумор. Вона показує, що прагнення і критичне мислення не протиставляються одне одному, оскільки афективні спогади не відокремлюються від співпереживання, судження або критичних роздумів.

Рефлексивна ностальгія не намагається

відбудовувати міфічне місце, яке називається домом; вона «зачарована відстанню, а не конкретною людиною» [10, с. 15]. Цей тип ностальгічної оповіді іронічний, незначущий і фрагментарний. Особи, які переживають ностальгію другого типу, усвідомлюють розрив між ідентичністю і її подібністю; дім перебуває в руїнах або, на противагу цьому, був щойно відновлений і перебудований до невпізнання. І саме це відсторонення і почуття відстані змушує таких осіб розповідати власну історію, описувати взаємозв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім.

С. Бойм вважає, що «ностальгія – це не просто вираження прагнення опинитися в певному місці, а результат нового розуміння часу і простору, яке поділяється на можливе «місцевісне» і «універсальне» [10]. Ностальгія – це не просто туга за певним місцем, а пристрасне бажання опинитися в іншому часі – часі нашого дитинства, повільніших ритмів наших мрій. У більш широкому сенсі, ностальгія – це бунт проти сучасної ідеї часу, часу історії і прогресу. Особа, яка переживає ностальгію, бажає обернути історію на особисту або колективну міфологію, знову побувати в певному часі, як у просторі, відмовляючись змиритися з необоротністю часу, яка невідступно уражає людину. Тому минуле ностальгії, перефразовуючи Уільяма Фолкнера, навіть не є минулим. Воно могло б бути просто ліпшим часом, або повільнішим часом – часом поза часом, не обтяженим книгою планування зустрічей [10]. С. Бойм також твердить, що ностальгія не завжди є ретроспективною; вона може бути і перспективною. Фантазії минулого, які визначаються потребами теперішнього, чинять безпосередній вплив на реалії майбутнього. Врахування майбутнього змушує нас брати на себе відповідальність за наші ностальгічні оповіді.

Українські та російські науковці вирізняють чотири основних види ностальгії, а саме індивідуальну, соціальну, просторову та часову.

Часова ностальгія – це туга за втраченим минулим часом, реальним або уявним, туга за втраченими в минулому часі

цінностями. Психологи доходять згоди, що усвідомлення цінностей, які людина мала в минулому, шляхом переживання ностальгії, дає людині змогу переосмислити своє минуле, мужньо переносити перешкоди та життєві негаразди на шляху майбутнього, цінувати сьогодні через розуміння швидкоплинності часу.

Просторова ностальгія – це туга людини за певним географічним місцем, зміною сезонів в цьому місці, зміною вигляду пейзажу чи ландшафту цього місця. Поняття просторової ностальгії дослідники пов'язують з поняттям просторової пам'яті. Серед вчених, які розглядали теми просторової пам'яті, слід виокремити французького теоретика П. Рікьора та американського дослідника С. Кейсі. Останній твердить, що для речі, яка перебуває у певному місці, це місце є небайдужим і утворює певну форму у часовій просторовій порожнечі, в якій примітні місця стають пам'ятними [4]. Згідно з П. Рікьором, перебування в якомусь місці створює потужний зв'язок між цим місцем та часом перебування людини в ньому. Декларативна пам'ять повертає людину до місць, в яких вона перебувала, пов'язуючи спогади з конкретними місцями. Місця, своєю чергою, нагадують людині про події, які в них відбувалися [2].

Згідно з підходом Є. Новікова, розрізняють *соціальну та індивідуальну ностальгію* [1]. Соціальна ностальгія, за К. Юнгом, – про настрої в суспільстві, про відродження традицій, а образи соціальної ностальгії нагадують архетипи колективного несвідомого. Соціальна ностальгія створює постфактум міф про соціальні відносини та соціальний устрій, а також про ідеали та цінності, образ життя, притаманні минулому. Цим соціальна ностальгія відрізняється від індивідуальної. *Індивідуальна ностальгія* – це туга конкретної людини за її минулим. Така ностальгія вважається унікальною, тому що є глибоко інтимною. «Індивідуальна ностальгія має сенс тільки в контексті життєвого шляху конкретної людини, її зустрічей та розставань, переплетінь доль, закутків несвідомого» [1, с. 16].

Соціальна ностальгія виникає під час розриву людини з її минулим або втратою власних традицій, соціальних та культурних зв'язків. Дослідники Є. Новіков, Г. Зборовський, Е. Широкова та І. Смірнов називають соціальну ностальгію масовим явищем перехідного суспільства та вважають її негативним феноменом, доволі часто небезпечним, коли члени суспільства, котрі страждають на соціальну ностальгію, створюють міфи про устрій у державах, ідеали і принципи суспільств, в яких вони в минулому проживали. Небезпечним для світу є те, що такі міфи створюються постфактум. Ностальгія може проявлятися у формі соціальних протестів, що призводить до небезпечної поведінки людей (агресивної, терористичної тощо).

Є. Новіков у дисертації «Моральний сенс ностальгії» зазначає, що часто соціальна ностальгія змішується з патріотизмом та їхнє поєднання використовується у прихованих цілях як політиками, так і бізнесменами [1]. Перші намагаються продати суспільству міф про могутність і потужність держави у минулому, другі – продають людині товари, які мають вигляд або смак товарів з її дитинства. Таким чином соціальна ностальгія експлуатується, а людина відволікається від проблем сьогодні.

Є. Широкова у дисертації «Соціальна ностальгія як феномен духовного життя суспільства» зазначає відмінності між індивідуальною та соціальною ностальгією. Науковець підкреслює, що ностальгія «стає соціальною, коли люди в процесі взаємодії і спільної діяльності починають переживати однакові почуття і подібним чином реагувати на символи епохи, що минула, коли туга за минулим стає силою, що об'єднує групи людей, силою, яка набуває масового характеру» [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, здійснено теоретико-психологічний аналіз феномена «ностальгія», здійснено огляд досліджень, що виділяють різновиди переживання ностальгії. Ностальгію вважають універсальною емоцією, яка

стосується усіх людей, незалежно від віку, статі, етнічної або соціальної приналежності. Ностальгія – це переживання (почуття), яке включає спогади про минуле, тугу, особливий екзистенційний стан людини, рефлексію, націлену на переосмислення власного життя, досвіду та долі.

На сьогоднішні не існує єдиної класифікації різновидів ностальгії. Хоч усі науковці одностайно вважають ностальгію емоцією, та думки щодо забарвлення

цієї емоції відмінні. Одні вчені вважають ностальгію позитивною емоцією із гірко-солодким забарвленням, інші – негативною емоцією. Ностальгія може проявлятися як у патологічному, так і нормальному стані. Більшість праць вітчизняних учених поділяють ностальгію на індивідуальну, соціальну, просторову та часову.

Завданням подальшого теоретичного та емпіричного дослідження ми вбачаємо виокремлення функцій, які виконує переживання «ностальгії».

Література

1. Новиков Е.В. Нравственный смысл ностальгии / Е.В. Новиков // Философско-этический альманах «Проблемы этики». – М. – 2008. – С. 75-85.
2. Рикёр П. Память, история, забвение / П. Рикёр // Пер. с фр. И.И. Блауберг и др. – М.: Изд-во гуманитарной литературы. – 2004. – 725 с.
3. Широкова Е.А. Социальная ностальгия как феномен духовной жизни общества: дис. ... канд. соц. наук.: спец. 22.00.06 – Социология культуры, духовной жизни / Е.А. Широкова. – Екатеринбург. – 2006. – 200 с.
4. Ярмук Я.А. Види ностальгії: «часова», «просторова», «соціальна», «індивідуальна» / Я.А. Ярмук // Наукове видання. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. Збірник наукових праць. Випуск XXX. Редактор Л.В. Білоусова. Видавництво «Міленіум». – 2004. – С. 43-52.
5. Bassin D. Nostalgic objects of our affection: Mourning, memory, and maternal subjectivity / D. Bassin // *Psychoanalytic Psychology*. – 1993. – №10. – P. 425-439.
6. Batcho K.I. Nostalgia: A psychological perspective / K.I. Batcho // *Perceptual and Motor Skills*. – 1995. – № 80. – P. 131-143.
7. Batcho K.I. Personal nostalgia, world view, memory, and emotionality / K.I. Batcho // *Perceptual Motor Skills*. – 1998. – № 87. – P. 411-432.
8. Batcho K.I. Nostalgia and the emotional tone and content of song lyrics / K.I. Batcho // *American Journal of Psychology*. – 2007. – № 120. – P. 361-381.
9. Best J. Nostalgia and discontinuity: A test of the Davis hypothesis / J. Best, E. Nelson // *Sociology and Social Research*. – 1985. – № 69. – P. 221-233.
10. Boym S. Nostalgia and its Discontents / S. Boym // *The Hedgehog Review*. – 2007. – № 9 (2). – P. 7-18.
11. Castelnovo-Tedesco P. Reminiscence and nostalgia: The pleasure and pain of remembering / P. Castelnovo-Tedesco, S. Greenspan, G. Pollack. // *The course of life: Psychoanalytic contributions toward understanding personality development: Vol. III: Adulthood and the aging process*. – 1980. – Washington, DC: U.S. Government Printing Office. – P. 104-118.
12. Davis F. Yearning for yesterday: A sociology of nostalgia / F. Davis // New York, NY: Free Press. – 1979. – 160 p.
13. Fodor N. Varieties of nostalgia / N. Fodor // *Psychoanalytic Review*. – 1950. – № 37. – P. 25-38.
14. Frost I. Homesickness and immigrant psychoses. / I. Frost // *Journal of Mental Science*. – 1938. – № 84. – P. 801-847.
15. Havlena W.J. The good old days: Observations on nostalgia and its role in consumer behavior / W.J. Havlena, S.L. Holak // *Advances in Consumer Research*. – 1991. – № 18. – P. 323-329.
16. Havlena W.J. Nostalgia: An exploratory study of themes and emotions in the nostalgic experience / W.J. Havlena, S.L. Holak // *Advances in Consumer Research*. – 1992. – № 19. – P. 380-387.
17. Hirsch A.R. Nostalgia: A Neuropsychiatric Understanding / A.R. Hirsch, F.S. John // *Advances in Consumer Research*. – 1992. – Vol. 19. – P. 390-395.
18. Hofer J. Medical dissertation on nostalgia / J. Hofer // *Bulletin of the History of Medicine*. – 1934. – № 2. – P. 376-391.
19. Holbrook M.B. Nostalgia and the consumption preferences: Some emerging patterns of consumer tastes / M.B. Holbrook // *Journal of Consumer Research*. – 1993. – № 20. – P. 245-256.

20. Kaplan H.A. The psychopathology of nostalgia / H.A. Kaplan // *Psychoanalytic Review*. – 1987. – № 47. – P. 465–486.
21. Peters R. Reflections on the origin and aim of nostalgia / R. Peters // *Journal of Analytical Psychology*. – 1985. – № 30. – P. 135–148.
22. Rosen G. Nostalgia: A «forgotten» psychological disorder / G. Rosen // *Psychological Medicine*. – 1975. – № 5. – P. 340–354.
23. Sedikides C. Nostalgia: Conceptual issues and existential functions / C. Sedikides, T. Wildschut, D. Baden // *Handbook of experimental existential psychology* In J. Greenberg, S. Koole, & T. Pyszczynski (Eds.), New York, NY: Guilford Press. – 2004. – P. 200–214.
24. Sohn L. Nostalgia / L. Sohn // *International Journal of Psychoanalysis*. – 1983. – № 64. – P. 203–211.
25. Soudry Y. Olfactory system and emotion: Common substrates / Y. Soudry, C. Lemonge, D. Malinvaud // *European annals of otorhinolaryngology*. – 2010. – № 56. – P. 1-6.
26. Volkan V.D. Nostalgia as a linking phenomena / V.D. Volkan // *Journal of applied psychoanalytic studies*. – 1999. – № 1. – P. 169-179.
27. Werman D.S. Normal and pathological nostalgia / D.S. Werman // *Journal of the American Psychoanalytic Association*. – 1977. – № 25. – P. 387-398.